

1923 ten 1973

Bugün bütün yurttta 50. yıldönümü kutlanmakta olan Cumhuriyetin 29 Ekim 1923 günü, Türkiye Büyük Millet Meclisinde patlak veren bir hükümet buhranının çözümü için yapılan toplantılar sırasında, buhranı çözmekle görevlendirilen, bir meclis üyesinin deyiimiyle «hakem» tayin edilen Mustafa Kemal'in bir «takririnin» okunması ile başlamıştır.

Mustafa Kemal, bir gece önce Çankayada bir yemek sırasında arkadaşlarına açtığı «Cumhuriyet ilâm» düşüncesini bu takrirdede ifade etmiş ve Büyük Millet Meclisinin oyuna sunmuştur. Mustafa Kemal'in teklifi üzerine mecliste son derece heyecanlı tartışmalar başlamış, tartışmaların sonuna doğru söz alan İsmet Paşa «Cumhuriyet Halk Fırkasının bütün millete karşı deruhte ettiği mesuliyetin icabatına tevfiiki hareket zaruridir» demiş ve Mustafa Kemal'in önerisinin kabulünü istemiştir. Tartışmada son sözü Abdurrahman Şeref Bey almıştır. Abdurrahman Şeref Bey heyecanlı konuşmasına, «Eşkali hükümetin taâdatına lüzum yok. Hakimiyet bilakaydüşşart milletindir, dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz bu Cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama bu ad, bazılarının hoşuna gitmezmiş varsın gitmesin» diyerek başlamış ve önerinin kabulünü istemiştir. Verilen bir yeterlik önergesi bazı muhalif üyelerin itirazlarına rağmen kabul edilmiş ve Teşkilâtı Esasiye Encümeninin gerekli hazırlığı yapması için oturuma çok kısa bir ara verilmiştir. Daha sonra Cumhuriyetin ilânına ilişkin Anayasa değişikliği önergesi okunmuş ve «Yaşasın Cumhuriyet» sesleri arasında «oybirliği ile» kabul edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Cumhuriyeti ilânı bütün yurttta gerçek bir sevinç ve coşku ile karşılanmıştır. Hemen bütün kentlerde 101 pare top atılarak Cumhuriyetin ilânı halka duyurulmuş, o günleri yaşayanların deyiimiyle şehirlerin meydanları sokakları bir anda bayram yerine dönmüştür.

Kurtuluş Savaşını henüz tamamlamış, savaşın, yaralarını, acılarını halen canlı olarak duymakta olan, bir yandan da emperyalizmin vurucu gücü olarak görevlendirilen Yunan ordularına karşı kazanılan zaferin sevincini yaşamakta olan halk, Cumhuriyet ilânını içten bir heyecanla karşılamıştır.

Aydınlar ise Cumhuriyetin ilânını, emperyalist saldırganlara karşı 1919 da başlatılan Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlanışının belgelenmesi olarak yorumlamışlardır. Nitekim özellikle Kurtuluş Savaşına katılan diğer sınıflara öncülük ettikleri inancında olan asker - sivil bürokratlar, «yeni bir Türkiye inşa etmenin heyecanı içinde» genç cumhuriyeti benimsemişlerdir.

Cumhuriyetin öncü güçlerinin ana hedefi «muasır medeniyet seviyesine ulaşmak»tır. Bu hedef, Batılı burjuva toplumunu kurmak ve Batı kapitalist gelişmesini izle-

(*) Yeni Ortam,-29-30 Ekim 1973.

görüşler

mek anlamına gelmektedir. Devrimin ve 1923 Cumhuriyetinin özü, böylece, burjuva demokratiktir. Geri bir toplum yapısını, her yönüyle daha ileri bir toplum yapı. sına dönüştürmek, toplumun çeşitli kesimlerinde farklı heyecanlar doğurmuştur. Devrimin öncüleri olduklarına inanan ve fiilen bu öncülüğü yüklenmiş olan asker-sivil aydın kesim, burjuva devrimlerinin bazı sloganlarını kullanırken, bir yandan da küçük burjuva özlemler ve kitlelere devrimci heyecan aşılayan bir «halkçılık» yaygınlaşmıştır.

Cumhuriyeti ilân eden kadro, ileri, sanayileşmiş, halkı refaha kavuşmuş, zengin Batı toplumunu amaçlamıştır.

Daha ileri bir toplum kurmanın heyecanı emperyalizme karşı kazanılan zaferin millî gururu ile birleşmiş ve özellikle cumhuriyetçi kadrolar arasında yeni bir «inkılâpçı ruh» doğurmuştur.

Ancak, hedeflere varabilmek için, temel ekonomik yapı değişimlerinin gerekliliği ve mevcut sınıf yapısı içinde bu temel dönüşümlerin imkânsızlığı çok sonraları farkedilebilmiştir.

EKONOMİK HEDEFLER NEYDİ?

Cumhuriyetin ilânı ile parlak ve heyecanlı hedefler şiirlerde, marşlarda, edebî türlerdeki coşkulu ifadelerde kendini gösterirken, yeni bir devlet kurmanın ve siyasal-bağımsızlık uğruna zorlu bir savaş vermenin asıl nedeni olan genç cumhuriyetin ekonomik yapısı ise, cumhuriyetin ilânından kısa bir süre önce saptanmıştır. Lozan barış görüşmeleri devam ederken, İzmirde toplanan iktisat kongresinde bir millî sermayedar sınıf yaratılmasının, kapitalizm, temeli üzerinde sanayileşme ve ekonomik gelişmenin şartları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kurtuluş Savaşı ile başlatılan Cumhuriyetin ilânı ile başanya ulaşan Kemalist devrim, 1923 ü izleyen yıllarda millî sermayedar sınıf yaratmak, var olan sermayeyi güçlendirmek amacıyla devletin bütün kaynak ve olanaklarını «sonuna kadar seferber» etmiştir. Ancak devrim heyecanı ile de desteklenen bu çabalar kısa zamanda iflâs etmiş, gerek uluslararası sermayenin gücü, gerekse Türkiyede sermayenin uluslararası sermayeye bağımlılığı, cumhuriyetin bir millî sermayedar sınıfın aracılığıyla kalkınma hayallerini boşa çıkarmıştır.

ÇARE : DEVLETÇİLİK!

Askerî ve siyasal başarısını ekonomik alanda tekrarlayamayan Cumhuriyet 1930 larda ekonomik «devletçilik» uygulamasına bir zorunluluk olarak girişmiştir. Giderek «Kemalizm» ile «devletçilik» bir ideolojinin fikirsel ve ekonomik iki yanı gibi ortaya konmuş ve ekonomik alanda devletçilik uygulamalarıyla özel teşebbüsün ve güçsüz sermayenin başaramadığı görülen sanayileşme ve ekonomik gelişme sağlanmak istenmiştir.

Devletçilik uygulaması ve devlet yatırımları, özellikle uluslararası sermayeye bağımlı bir sermayedar sınıfın gelişmesi için gerekli ortamı azımsanmayacak bir basın ile yaratmıştır. Nitekim 1947 lerden sonra Marshall Planı gibi yollarla yurda resmen girmeye başlayan yabancı sermaye ve dışa bağımlı kapitalizm bu dönemlerde yaratılan şartlar sayesinde gelişmiş ve büyük sermayeyi geliştirmiştir.

görüşler

2. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiyede sermayenin gelişimi iyice hızlanmış ve gücü artmıştır. Kurtuluş Savaşından beri iktidar ortaklığı etmekte olduğu sınıflardan küçük burjuvazinin asker - sivil bürokrat kanadı, artık büyük sermayenin istediği gibi iktidar etmesine engel olan bir köstek niteliği almaya başlamıştır. Nitekim 1946 larda çok partili bir parlamenter rejimin ilk ve ürkek denemeleri yapılmıştır. Kimilerince İnönü'nün «ele güne rezil olmaktan kurtulmak amacıyla, bir gece içinde» kararlaştırdığı demokrasiye geçiş hareketi, tarihsel bir zorunluluk olarak 1946 denemesini izleyen yıllarda görülmemiş bir hız kazanmıştır.

Demokrat Parti siyasî örgütü içinde buluşan uluslararası sermayeye bağlı büyük sermayedarların, 1950 yılında henüz tefeci- tüccar niteliğini aşamamış ticaret sermayedarları ve büyük toprak sahipleri ile kurdukları ittifak, iktidarı alırlarken, sivil - asker bürokrasiyi de iktidar ortaklığından uzaklaştırmıştır. Büyük sermayenin, İş Bankası kurucusu Celâl Bayar ile, büyük toprak sahiplerinin ise, Çakırbeyli Çiftliği sahibi Adnan Menderes ile temsil edildikleri DP dönemi, yabancı sermayenin Türkiyeye oluk oluk aktığı bir dönem olmuştur. Maden ve Petrol Kanunları, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, CHP nin demiryolu politikasının terkedilip karayollarına ağırlık veren bir ulaştırma politikasının seçilmesi ve cüretle uygulanması, buzdolabı, radyo, plastik, lastik, tekstil gibi tüketim malları sanayimde özel sektör - yabancı sermayeye ortaklarının yaygınlaşması, büyük sermayenin gelişmesinin ve yabancı sermayenin Türkiyeye daha da çok girmesinin ekonomik zeminini başarı ile hazırlamıştır. NATO ya giriş ve Koreye asker gönderme ise aynı zeminin askerî yönünü oluşturmuştur.

DP ÇIKMAZI

Hafif sanayi gelişimi, köyü kentten ayıran duvarların kısmen yıkılması, köylünün ürünlerinin pazar bulabilmesi, Ziraat Bankası kredilerinin çarçur edilme bahasına da olsa —özellikle partizan köylülere— dağıtılması DP ye oldukça önemli bir köylü desteği sağlamıştır.

Ancak plansız bir ekonominin kaçınılmaz bunalımları, yabancı sermaye akımının büsbütün bozduğu ülke ekonomisi ve kapitalist gelişmenin gittikçe artan ve önlenemeyen çarpıklığı, DP iktidarını 1957 den itibaren karşı konulmaz bir bunalımın içine itmiştir.

Personel Kanununa rağmen bürokrasinin tepkileri önlenmemiş, yükselen fiyatlar uzayan kuyruklar, 1957 devaülasyonu, öğrenci gösterileri DP iktidarını derinden derine sarsmaya başlamıştır.

Menderesin çıkmazdan kurtulabilmek için Sovyetler Birliğinden ekonomik yardım talep etmeye kalkışması ile dış desteğini de kısmen kaybeden DP iktidarı ,1960 Mayısında devrilmiştir.

27 MAYISIN ARMAĞANI : 1961 ANAYASASI

27 Mayıs'ta iktidarı kısa bir an için de olsa ele geçirmeyi başaran asker bürokratlar, kapitalist gelişmenin zorunlu kıldığı kısmî bir özgürlük havasının dozunu —büyük sermayenin aleyhine— biraz kaçırarak 1961 Anayasasını hazırladılar.

görüşler

Kabulünden 10 yıl sonra «lüks» ilân edilecek olan, «Bu Anayasa ile devleti idare etmek mümkün değildir» damgası ile karalanacak olan 1961 Anayasası, Türkiyede bereketli bir fikir özgürlüğünün şartlarını sağladı, tşçi sınıfının ekonomik ve siyasal örgütlenmesi kısa zamanda çok boyutlu bir içerik ve güç kazandı. Cumhuriyetin kuruluşundan beri hiç bir şekilde göz açtırılmayan sosyalist örgütlenmeler Türkiye işçi Partisinde ifadesini buldu ve kısa zamanda yurt çapında önemli bir sempatizan kitlesine kavuştu.

DIŞA BAĞIMLI KAPİTALİST GELİŞMENİN ALTIN ÇAĞI

Ancak 1965 yılında tek başına iktidarı ele alan ve 1961-1965 arası koalisyonlar dönemindeki kayıplarını telâfi etmek amacıyla hızla işe girişen uluslararası sermayeye bağımlı büyük sermayenin siyasal örgütü AP, büyük sermayenin «sanayi» lehindeki tercihini uygulamaya başladı. Ereğli Demir Çelik gibi büyük yatırımlar hizmete sokulurken, montaj sanayii niteliğinde bir sanayileşme hareketi büyük kentlerin varoşlarında boy göstermeye başlamıştır. Tekstil, buzdolabı, radyo, televizyon, transistor, sentetik boya, ilâç, kimya, tarım araçları, sentetik gübre, otomobil, boyalı gazozlar, kolalı içkiler, plastik, orman ürünleri, madenî eşya fabrikaları özel sektör yatırımları olarak üretime geçmişlerdir. Hemen hepsinin ortak niteliği montaj sanayii, yabancı sermaye ortaklığı,-ambalaj sanayii, lisans satın almaya dayanan üretim olan bu fabrikalar istihdamda önemli artışlar sağlamıştır. Bu arada tarımda makinenin kullanılmaya başlanması yüzünden hızlanan köyden kente göç, bu kapitalist gelişimin bir başka yönünü belirlemiştir.

1965-1970 döneminde kırlarda ve kentlerde kapitalist gelişme oldukça hızlı olmuştur. Sanayi kesiminde, halk o güne kadar kullanmadığı ve hattâ bilmediği malları tüketir hale gelirken, tarımda da traktörle işlenen toprakların, tüm topraklara oranı 1923-1965 dönemindeki artışın iki misline ulaşmıştır, özellikle Çukurova, Hatay, Büyük Menderes, Gediz, Bursa ovalarında makineli tarım ve endüstriyel bitki üretimi .ağırlık kazanırken, Karadeniz bölgesinde çay üretimi, Konya ovasında kısmen makinalı tarımın yerleşmesi bu dönemdeki kapitalist gelişmenin somut örneklerini oluşturmuştur.

BİR KERE DAHA İKTİDAR BÖLÜŞÜMÜ

Tekelci sermayenin bu anlamdaki güçlenişi, 1950 de kurulmuş olan iktidar ortaklığının bir kere daha gözden geçirilmesini ve bu gelişmeyi köstekleyici nitelikteki sınıf ve tabakaların, bir kere daha iktidar ortaklığından tasfiyesi sorununu gündeme getirmiştir.

İlk patlama, AP içinden kopan Demokratik Parti ile kendini göstermiş, sözcüleri tarafından da «Biz Anadolu tüccarının ve toprak sahiplerinin partisiz» diye tanımlanan Demokratik Parti, AP nin temsil ettiği tekelci sermaye çıkarlarıyla bağdaşamayarak ayn bir siyasal örgüt altında buluşmak isteyenlerin partisi olmuştur. Aynı dönemde «batılılaşmadan yana», layık ve kapitalistleşmeyi hızlandıran AP, içinde bir patlama daha olmuş ve kapitalist gelişmenin yokluğa yoksulluğa terkettiği sınıf ve tabakaların sorunlarına «metafizik çözümler» arayan bir kesimi daha AP den koparak Millî Nizam Partisi halinde örgütlenmişlerdir.

görüşler

KİTLELER SOLA KAYIYOR

Ancak 1965 sonrasında en önemli politik gelişmesi hiç kuşkusuz sosyalist düşüncenin kitlelerde kazandığı etkinlik olmuştur. 1923 ten beri her türlü sola açık siyasal örgütlenmenin insafsızca bastırıldığı, engellendiği dönemler çok geride kalmış, 1961 Anayasasının sağladığı —kısmî ama oldukça geniş— özgürlük ortamında kitleler belirgin bir biçimde sola açılmışlardır.

Özellikle öğrenci çevrelerinde baş gösteren eylemler giderek siyasal nitelik kazanmışlardır. Öte yandan işçi sınıfı, özellikle DİSK bünyesinde buluşan işçiler demokratik haklarına sahip çıkmak amacıyla, tekelci sermayenin denetimi dışında kalan eylemlere girişmiş, ekonomik örgütlenmesini siyasal örgütlenme ile bütünleştirme çabaları ağırlık ve ciddiyet kazanır olmuştur.

VE 12 MART...

Tekelci sermayenin içte bazı sınıf ve tabakaları daha iktidar ortaklığından ayırıp tek başına iktidar olma isteği, dışta ise AET bütünlüğüne katılma amaçları için gerekli siyasal dönüşümler işte tam bu dönemde uygulama alanına sokulmuştur. Sol hareketin yükselmesi, kitlelerin, sermayedar sınıfa endişe verecek biçimde sola açılması da bahane edilerek, Türkiyede parlamenter demokrasiye kısmen son verilmiş ve yelpazenin solundaki ve sağındaki siyasal örgütler kapatılarak anayasal özgürlükler büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. 2,5 yılı aşkın bir süre ülke sıkı yönetim altında yönetilmiştir.

DEMOKRATİK DİRENİŞLER

Sayıları pek az birkaç yayın organı ile önü ve Satır takımından arınmış bir CHP, bu baskı döneminin tek demokrasi savunucuları olmuşlardır. Özellikle siyasal örgüt olarak CHP yöneticileri —bazı yalpalamalara rağmen— genellikle demokrasiyi savunmuşlar, sıkıyönetim uygulamalarına, işkence konularına ciddi olarak karşı çıkmışlar, Güvenlik Mahkemeleri gibi, Anayasa değişiklikleri gibi anti-demokratik girişimleri engellemeye çalışmışlardır.

Tekelci sermayenin tek başına iktidar olma denemesi yaptığı ve bu iktidarı pekiştirmek için hemen herrürlü yola baş vurduğu 1971 sonrası dönemde demokratik direnişler kadar, sistemin yapısından fıskıran fiyat yükselişleri de tekelci "sermaye iktidarının sonunu hazırlamıştır. 3. Beş Yıllık Planda ücretlerin dondurulması kararının üstü örtük uygulamaları, daha önceleri rastlanmayan ölçüde lokavt ilânları geniş halk kitlelerinin ve özellikle işçi sınıfının tepkisini artırmıştır .

1973 de Cumhuriyet 50 yaşını bitirirken halk, taa 1923 lerin heyecanını yaşarcasına «düzeni değiştireceğini söyleyen partiye» oy vermiş, sosyalistler sevindirici bir disiplin içinde oylarını demokrasinin sınırlarının genişletilmesi yönünde kullanmışlardır.

50. yılda yapılan seçimlerin sonuçları, halkın uyanışının, bilinçlenişinin anayasal haklarına sahip çıkışının canlı ve inkâr kabul ermez belgesi olmuştur.' Halk ve özellikle işçi sınıfı 1923 de emperyalizmin silâhlı güçlerine karşı kazanılan zaferin yöneltisinde ve fakat çok daha üst düzeyde bir bilinçle ekonomik ve siyasal seçimlerini yapmıştır.